

מבוא

התצפית הבסיסית: ריבוי חידושים טכנולוגיים לשימוש הקשיש, אך מרביתם אינם עונים על הצרכים האמתיים שלו וחלקם מצמצמים את רווחתו הנפשית.

הזקנה מלווה בירידה בכישורים הפיזיים והקוגניטיביים של האדם, בתלות פיזית ונפשית בסביבה ובתחושת בדידות הנובעת מאובדן בן זוג, מהתרחקות פיזית של בני המשפחה בעולם המודרני ושעות פנאי רבות ללא מעש.

חברות טכנולוגיות, בעולם ובישראל, אימצו את האתגר ופיתחו חידושים טכנולוגיים עבור קשישים בתחומים רפואיים, ביטחוניים, בטיחותיים וחברתיים. אלא שהטכנולוגיה יכולה להוות מקור לרווחה נפשית של קשישים ובאותה מידה יכולה להוות מקור למצוקה נפשית שלהם.

הנתונים מישראל מלמדים ש 36% בני 65 ומעלה דיווחו על פגיעה ברווחה הנפשית, ובעיקר על בדידות (חיימוביץ, 2019) ונמצא שהגורם המשפיע ביותר על הרווחה הנפשית שלהם ועל שביעות הרצון שלהם מהחיים, הוא מפגשים משפחתיים וחברתיים (נמרוד ודהן, 2014).

הבעיה העולה מהנתונים היא, שהחידושים הטכנולוגיים לא עונים על הצרכים האמתיים של הקשישים. מכאן, שאלת המחקר היא: כיצד משפיעה הטכנולוגיה על הזיקה בין הקשיש לסביבתו המשפחתית, ועל רווחתו הנפשית?

תרומת העבודה היא בחשיפת הביקורת על החידושים הטכנולוגיים הקיימים ואיתור חידושים טכנולוגיים עכשוויים, אשר מנסים לתת מענה לצורך המרכזי של הקשישים בהרחבת המפגשים והתקשורת המהותיים שלהם עם משפחה וחברים.

בעבודה נחקר את מאפייני החידושים הטכנולוגיים שהוכנסו לשימוש הקשישים וננתח את השפעתם על הרווחה הנפשית של הקשישים בכמה מובנים: באיזו מידה החידוש הטכנולוגי מרחיב את התקשורת והיחסים בין בני האדם. באיזו מידה הכלים הטכנולוגיים-דיגיטליים – במסגרתם אנשים נפגשים ומתייחסים זה לזה - עונה על הצרכים הרגשיים של הקשישים ובאיזו מידה תמיכה וירטואלית מרחיקה את הבדידות ומשפרת את רווחתו הנפשית של הקשיש. נסכם בביקורת של נח הררי (2018) על ההשתלטות הצפויה של הבינה המלאכותית על חיינו והשפעתה על חיי הקשישים.

סקירת הספרות

א. מאפייני הרווחה הנפשית של קשישים בסביבה הדיגיטלית

העולם מזדקן. לפי נתוני האו"ם מ-2019, יש 730 מיליון אנשים בעל גיל 65 (מתוך כ-8 מיליארד) ומספרם צפוי להגיע ל-1.5 מיליארד ב-2025. כלומר, 1 מכל 6 אנשים יהיה מעל גיל 65 ויכנס לקטגוריה 'קשיש' (U.N Database, 2019).

מאפייני הזקנה הם ירידה בכישורים הפיזיים והקוגניטיביים וחשיפה גדולה יותר של הקשיש לפגיעות. הזקנה מלווה בירידה בכישורי החשיבה (כולל פגיעה בזיכרון), מלווה לעתים בפגיעה במצבו הכלכלי ופוגעת בתחושת הביטחון הכלכלי והאישי שלו. בעולם המערבי של ימינו, מתאפיינת סביבת הקשישים בהתפוררות התא המשפחתי המורחב וצמצום התמיכה הפיזית והנפשית מצד בני המשפחה. הקשר מצטמצם לאחר שבני המשפחה הצעירים עוברים לגור במרחקים שאינם מאפשרים קשר שוטף ורצוף של ההורים הקשישים; ולאחר שהצעירים נוטים להטיל את האחריות לטיפול בהורה הקשיש שחלה או נזקק לתמיכה כלכלית, לרשויות (המבורג, 2016).

אחת ההשלכות מתהליך זה היא תלות הולכת וגוברת של הקשישים בסביבתם המשפחתית והחברתית: ברצון הטוב שלהם, בהיקף ואיכות התקשורת והאינטראקציות איתם ובהיקף התמיכה הפיזית והוירטואלית. קשישים שזקוקים לטיפולים ותרופות עלולים למצוא את עצמם זקוקים לעזרה כספית מבני המשפחה. קשישים עלולים לסבול מתחושת בדידות ואובדן עקב פטירת בן זוג, או חברים ועלולים לסבול מתחושת אובדן תחושת הכבוד שליוותה אותו כאדם יצרני שתורם לחברה (המבורג, 2016).

רווחה פיזית ונפשית של קשישים נמדדת על ידי משתנים סוציו-דמוגרפיים המנבאים שביעות רצון מהחיים, ונמצא במחקר של נמרוד ודהן (2014) שמפגשים משפחתיים ומפגשים חברתיים נתפסים בעיני הקשישים כפעילויות פנאי שמגבירות את מידת שביעות הרצון שלהם מהחיים. כלומר: את החשיבות הרבה ביותר מייחסים הקשישים לתקשורת עם בני המשפחה והחברים (וביקור בקניונים). מכאן, ניתן יהיה לבדוק באיזו מידה האינטרנט מסייע לחזק את התקשורת שלהם עם בני המשפחה ולתרום בכך לרווחתם הנפשית והפיזית.

מספר הקשישים בעולם המשתמשים באינטרנט נמצא בעלייה בכל שנה. בארה"ב, שיעורם גדל מ-2% ב-1988 ל-50% ב-2017. בישראל 75% מבני 60 ומעלה משתמשים באינטרנט (איגוד האינטרנט הישראלי, 2022). הביקורת העולה מנתון זה היא שכרבע מאוכלוסיית הקשישים בישראל כלל לא משתמש באינטרנט בגלל **הפער הדיגיטלי**, ולא חשוף להשפעות החיוביות הפוטנציאליות של החידושים הטכנולוגיים. פער דיגיטלי מתאר פער בין אוכלוסיות שיש להן גישה קלה לטכנולוגיות מידע ותקשורת, לבין אלה שאין להם גישה או לא עושים בה שימוש. הוא מבטא הבדלים בין קבוצות בנגישות לטכנולוגיות דיגיטליות ושימוש בהן, בעיקר בשימוש באינטרנט (וויליאמס, 2022). בהקשר זה, נדמה שגופי הרווחה לא מתייחסים מספיק לצורך באיתור דרכים ידעיות יותר לשימוש בטכנולוגיה כדי לאפשר גם להם פוטנציאל הגידול ברווחה הנפשית.

הקושי המרכזי של הקשישים להשתמש ביעילות באמצעים הטכנולוגיים נוגע לאוריינות דיגיטלית: ליכולת להבין את סביבת המחשב והאינטרנט. נדרשות לכך מיומנויות טכניות,